
EULÀLIA MIRALLES

**ELS ESCRITORS CATALANS EN
UNA EUROPA EN CONFLICTE:
LA PROPAGANDA POLÍTICA
IMPRESA DE LA GUERRA DELS
SEGADORS***

1. L'anomenada «guerra de papers» ha esdevingut un lloc comú dels estudis que s'ocupen de la guerra dels Segadors. La guerra transcorre paral·lelament al camp de batalla i per escrit, com en altres indrets d'Europa. Tot i que ens podríem remuntar abans en el temps, només hem de recordar els casos coetanis, tantes vegades citats, de la Revolució anglesa de 1640 o de la guerra de Restauració portuguesa que comença el mateix any. Pel que fa al conflicte entre Catalunya i la monarquia hispànica d'aquells anys que es dirimeix a cop de ploma, encara ara no hem establert un corpus complet de les obres que es van escriure. Ni de les impreses ni de les manuscrites.

L'estudi de la publicística impresa de la guerra de Separació s'ha fet majoritàriament a partir del catàleg de fullets Bonsoms (*Catàleg* 1974) i de la compilació documental d'Ettinghausen (1993), dos treballs utilíssims però sense voluntat de completesa: el primer es restringeix al fons Bonsoms dipositat a la Biblioteca de Catalunya, mentre que el segon només té en compte els fullets breus de premsa. Per entendre des d'un punt de vista global l'abast de la importància del missatge escrit són útils els estudis de Simon (1999, 2004) i Torres (2006, 2008); un i altre s'aturen a comentar amb detall

(*) El present estudi s'inscriu en la línia de recerca dels projectes CIRIT, 2009 SGR 808, i MCEI, FFI2009-09630.

sobretot el contingut i el missatge ideològic dels principals opuscles de propaganda política i no tant les relacions de successos de to popular, molt divulgades. Per a aquestes últimes s'ha d'anar de nou a Ettinghausen (1993), que es pot completar de manera parcial amb el recull de plecs poètics d'Escobedo (1988).¹ Partint d'aquests treballs avui sabem que el taller propagandístic de la revolució és abundant quant a nombre (cap a mig miler de títols), que cronològicament el punt més àlgid de la publicística catalana es troba entre els anys 1641 i 1646 i que la de 1641 és l'annualitat més pròdiga. La necessitat de justificar uns posicionaments polítics enfrontats amb la voluntat de legitimar-los és la raó de l'existència dels primers textos justificatius, dirigits a un públic amb cultura, però aviat entren en joc tota mena de textos pensats per arribar a uns sectors socials més amplis: són, majoritàriament, relacions en vers i en prosa, però també altres escrits com ara edictes, cartes o proclamacions.² La majoria relaten fets i tots volen construir una imatge, comunicar i justificar un ideari; n'hi ha d'innegable valor literari i d'altres que són, en canvi, purament circumstancials.

De manera paral·lela, s'ha pogut establir un mapa geogràfic de la propaganda política. D'acord amb la lògica de la guerra, a la península les premses de Barcelona concentren la publicística del bàndol profrancès, mentre que Madrid, Sevilla, Saragossa o València són felipistes. I, encara, hi ha alguns textos que per diverses raons superen els límits fronterers i s'editen per tot Europa (entre d'altres, a París, Rouen, Lisboa i Amsterdam). Com és d'esperar, responen a la necessitat de comunicar un ideari, i les notícies favorables als interessos dels seus promotors ajuden a crear literatura; així, les premses adeptes als catalans treballen sobretot els primers anys de la guerra, mentre que les partidàries de Felip IV tenen més activitat en els últims anys del conflicte. I com és d'esperar, també, són fins a cinc les llengües principals de comunicació: català, castellà, llatí, francès i portuguès.

En general, els historiadors de la literatura catalana han prestat poca atenció al gran *boom* que representa la publicística de la guerra dels Segadors i si ho han fet

1. Veg. també Reula (1991), Burgos & Peña (1984), García Cárcel (1985: 137-178), Villanueva (2004) i Baró (2009); els estudis de Ricard Expósito, encara inèdits pel que fa a aquests anys, ajudaran a completar el panorama que fins ara tenim. Per al terme «propaganda», veg. Arredondo (2008: 85-87).

2. Simon (1999: 166-167) dibuixa una cronologia en l'aparició de les tipologies textuals de les obres ideològiques: primerament s'escriuen memorials per a les classes dirigents i la cort; després, textos justificatius d'autors de renom d'ambdues opcions, per a un ambient selecte i cultivat; finalment, arriba la pamfletística, la poesia, la premsa, etc., per a amplis sectors socials.

ha estat per ocupar-se sobretot de les manifestacions poètiques (Rubió 1985: espec. 98-100 i 224-226; Torrent 1984; Miralles 2010a). Però no s'ha de deixar de banda la prosa, ni els pamflets justificatius ni tampoc les notícies, unes peces fonamentals que s'han d'encaixar en els estudis de les múltiples manifestacions de prosa del període.³ Ens trobem davant un nombre extraordinari d'obres consumides per un gran nombre de lectors i/o oïdors i amb una gran incidència entre la població. Ens trobem, i s'ha de tenir ben present, amb la literatura que es consumia de manera majoritària i amb uns models de llengua literària que hem de valorar en la seva justa mesura.

En aquest breu estudi em centraré en els escrits d'autor català que van accedir a la impremta i que en conseqüència van assolir una difusió més àmplia, independentment de la llengua vehicular emprada, i en la geografia de les premses que els van acollir; i tot això, amb la voluntat de remarcar la importància i extensió del fenomen i, alhora, de fer notar la necessitat d'emprendre estudis que s'hi aproximïn des de diverses perspectives, més enllà del contingut teòric i ideològic dels discursos.

2. Al Principat és Barcelona, com a capital, qui aglutina la majoria de la publicística de guerra provinent dels defensors de la unió amb França. Els primers anys del conflicte representen un veritable punt d'inflexió quant a la producció tipogràfica barcelonina, especialment si la comparem amb la que es produeix durant la dècada dels anys trenta (Lluch 1996; Pizarro 2004). En aquest context és fonamental tenir present el paper de les institucions catalanes en la promoció i difusió d'aquestes obres, un fet que s'ha de posar al mateix nivell que el patrocini reial directe en la propaganda política castellana, francesa i portuguesa.

Gaspar Sala, nascut a Bujaraloz de pares catalans, és una figura de primer ordre en la publicística catalana de l'època, i la seva *Proclamación católica*, l'obra més difosa. Es tracta d'una obra de «caràcter efectista, arrauxat i emocional [...], amb un estil molt propi del barroc, on l'erudició històrica, teològica i jurídica es mescla amb la mitificació o manipulació de la memòria històrica», i alhora, d'un text desordenat, possiblement per la rapidesa amb què s'hagué de compondre (Simon 2007: 98). Se'n

3. Sobre els models de prosa literària barrocs, veg. Rossich & Prats (2010). Val a dir que, en algun cas, l'oratória (generalment tendent a l'exhibició retòrica) escrita en català ha estat matèria d'estudi en parlar de la prosa del període.

van fer cinc edicions en castellà a Barcelona entre 1640 i 1641, una altra en castellà a Lisboa (1641), quatre en francès (una sense peu d'impremta i les altres tres a Rouen i Amsterdam el 1641 i Tolosa el 1645) i una neerlandesa a Amsterdam (1641); també van ser traduïts a l'italià diversos extractes (Casale, 1644). Un total, aproximadament, de vuit mil exemplars de la *Proclamación* circularen per Europa i donen fe de la seva difusió continental (Neumann 1998; Neumann & Simon 2003; Simon 2007). Em sembla que no m'equivoco gaire en afirmar que, a l'edat moderna, no hi ha cap altra obra d'autor català que assoleixi una difusió i un èxit semblants tret, és clar, de l'excepcionalíssim cas (i incomparable), de la novel·la al·legòrica *Spill de la vida religiosa* o *Desitjós*, amb prop d'un centenar d'edicions documentades a hores d'ara.⁴ Sigui com sigui, la prosa castellana barroquitzant de Sala és la prosa facturada a Catalunya que, gràcies als esforços de les institucions catalanes, els contemporanis europeus van arribar a conèixer. Cap altre text assoleix aquesta divulgació; cap altre text supera les fronteres com ho fa la *Proclamación*.

Un altre opuscle a destacar de Sala és el seu *Secrets Públics, pedra de toc de les intencions de l'enemic* (Barcelona, Gabriel Nogués, 1641). El públic d'aquest text és un altre que el de la *Proclamación*: la llengua, el català, ja ho indica d'entrada: «el llenguatge [...] és planer i simple, molt distanciat dels retòrics discursos jurídics; però, per sota d'aquesta senzillesa, es pot detectar un estil molt depurat que compleix el seu objectiu de convèncer i de facilitar la comprensió i assimilació del llenguatge» (Simon 1999: 211). L'ús abundós de frases fetes, les imprecacions al lector, les preguntes retòriques i l'estructuració externa del discurs (reprodueix literalment fins a cinc arguments de l'enemic i ofereix una resposta a cadascun), ens evoquen el llenguatge dels sermons o el mecanisme de les preguntes i respostes tan habitual en els catecismes; altres textos coetanis, com l'anònim *Apoyos de la verdad catalana*, fan servir el mateix mecanisme. Sala fou un home conscient que calia guanyar les voluntats de tota la societat i actuà en conseqüència: va escriure poesia, panegírics, sermons, memorials i opuscles, i ho va fer en català, castellà i llatí, i en més d'un registre. Com altres contemporanis seus, de vegades no signava els textos, o ho feia amb les seves inicials o amb acrònims, o encara amb pseudònim;⁵ al cap i al a fi, el nom de l'autor no era el més important:

4. Veg. una de les darreres aportacions sobre la difusió de l'obra a Valsalobre (2009).

5. Podria ser seu, p. e., l'imprès *Al serenissimo y altissimo y potentissimo señor Luis de Bourbon, príncipe de Condé, primer príncipe de la sangre, primer par y gran maestro de Francia... Poema* (Barcelona, Antoni Lacavalleria, 1647) signat per «H. y O. C. D. V. A.» (Humilde y obligado capellán/cronista de Vuestra Alteza) i amb

sovint prevalia la institució que actuava de mecenes o bé era preferible amagar-lo (bé per evitar represàlies, bé per no condicionar la lectura o bé per no veure sempre repetits els mateixos noms en els títols i oferir una imatge més plural). *Secrets públics* va comptar amb una bona fortuna editorial: durant els primers anys de la guerra fou publicat més d'una vegada en català i també en castellà (Barcelona, 1641), portuguès (Lisboa, 1641) i francès (Rouen, 1642), i se'n traduïren fragments a l'italià (Serra 1995: 6-11). Encara una altra obra de Sala, l'*Epítome de los principios y progresos de las guerras de Cataluña en los años 1640 y 1641 y señalada vitoria de Monjuyque* (Barcelona, Pere Lacavalleria, 1641), aparegué impresa a Portugal (Lisboa, 1641) i a França (Rouen, 1642).

Francesc Martí Viladamor fill és un altre dels publicistes més actius, amb una producció que abraça des de 1639 fins a 1648 (Anton & Jiménez 1991; Torres 1995; Capdeferro 2007; Arrieta 2008). Com Sala, Martí Viladamor és conscient que s'ha de convèncer a l'interior (i en dues direccions: a les elits i al poble) i a l'exterior. Tot i que escriu en català i en llatí, normalment publica en castellà:

Y para que lo afectado de éste [discurso] supla la sencillez del catalán idioma, evocando su universal jurisdicción al más dessabrido pecho, dexo industrioso por remissa la lengua de mi querida nación y hurto lícitamente al enemigo la suya, no para destemplan los filos de su harto destemplado corte, sino para que la misma que persigue falsa, defienda verdadera y juntamente esplaye las plumas de mi corazón, propiedad que mi naturaleza nueva nunca ha comunicado a vanidades de lengua sino a eficacias de las manos, pero tal vez el publicar la execución, aunque sirve de aviso al contrario, despide sus temeridades.⁶

El fragment citat és de la *Noticia universal de Cataluña*, de Martí Viladamor, i serveix per mostrar quin és el model de prosa de l'autor, alhora que permet de visualitzar un cop més l'argumentari, freqüent en tota la producció literària d'autor català del període, a favor de l'ús del català o del castellà (o, encara, tot i que no és el cas de Martí Viladamor aquí, del llatí). Uns anys més tard, però en el mateix context bèl·lic,

el locatiu «De S. Cugat», d'on Sala era abat (l'autor és un escriptor i no un home d'acció: «Perdona mi osadía viendo que está obligada / a servir con la pluma, pues no ciñe espada»). Es tracta d'un poema de gairebé tres-cents versos, d'autor culte i amb ressons èpics (com altres poemes d'època); l'autor, conscient que usa el castellà però també l'alexandrí aplegat típic del teatre francès de l'època, ho remarca com a homenatge a l'origen del príncep de Condé: «Ofreceré un poema que mi afición expresa / en lengua castellana, vestido a la francesa». No és l'únic poema que sembla que s'ha d'atribuir a Sala (Miralles 2010a: 183), i tot apunta que hi ha altres textos propagandístics sense signar que podrien ser seus.

6. Torres (1995: 31-32); veg. Rafanell (1999: 52-58) sobre aquest fragment i els usos lingüístics i la inexistència d'una «guerra lingüística» català vs. castellà. Per a la propaganda política i llengües d'ús, veg. Torrent (1983).

Francesc Fornés (1646: 1) tornava a dir el mateix, amb un llenguatge més planer, a propòsit d'un sermó seu:

Prediquéle en mi lengua materna, pero si en la impresión he mudado el lenguaje, sepa Dios y el mundo todo que no he mudado de corazón, sino que por ser el lenguaje castellano más común y entendido de todos, no sólo en España sino en Francia, Italia y en casi toda la Europa.

No m'ocuparé ara de les preferències lingüístiques dels propagandistes de la guerra de Separació, però val a dir que aquests no fan altra cosa que repetir els arguments justificatius de molts altres escriptors de l'època sobre la «senzillesa» o «llanesa» de l'idioma propi i la universalitat del castellà, una llengua més entesa i estesa; d'altra banda, el prestigi de la literatura castellana del segle XVII és incontestable i natural que els catalans s'hi emmirallin. Durant el conflicte bèl·lic s'afegeix sovint, als arguments habituals, un altre a favor de l'ús del castellà: la ràbia de l'enemic de llegir en una llengua que és la seva les pròpies derrotes. De la *Noticia*, que parteix i es basa en la *Proclamación* de Sala, se'n van treure el 1641 almenys tres edicions barcelonines i una a Lisboa.

Les premses catalanes els primers temps del conflicte tenien una activitat frenètica i és impossible dreçar una llista de tots els títols publicats a Barcelona, entre els quals *Apoyos de la verdad catalana* (Gabriel Nogués, 1640) o la *Justificació en consciència* (Gabriel Nogués, 1640). Escrit en una prosa culta i amb un nivell d'èmfasi retòric remarcable hi ha l'obra de Josep Sarroca, *Política del comte de Olivares, contrapolítica de Cathalunya y Barcelona* (Jaume Romeu, 1641). Però n'hi ha d'altres. Dels citats fins ara, i dels que no he pogut esmentar, se n'hauria de fer un estudi tipobibliogràfic a consciència, com el que s'ha fet amb la *Proclamación*, que segurament ens duria a descobrir l'existència de diferents tiratges i hauria de permetre adscriure els que no porten peu d'impremta (que no són pocs) a un impressor determinat.

L'al·legat religiós és un dels factors que més es repeteixen en aquests textos inaugurals de la guerra de papers, que veu en la força i potencialitat del sentiment religiós de la revolta una manera d'acostar-se al públic i de justificar-se, i serà també, tot al llarg del conflicte, un dels arguments més repetits en tota mena d'escrits. Així, catalans i castellans alhora, religiosos i seglars, reivindiquen llur religiositat i catolicitat en contraposició a l'enemic (González 1984; Terrón 1998; Torres 2001, 2010; Simon 2003; Arredondo 2008). La producció de Sala torna a ser paradigmàtica en aquest sentit. A banda del contingut del missatge d'obres com la *Proclamación*, ja he

assenyalat que l'estil i l'estructura d'altres textos seus s'acosten a la literatura devota. Sala fou un predicador prestigiós i reclamat per les institucions, l'encarregat d'oficiar per exemple els sermons per a la mort de Pau Claris i el de sant Jordi de 1641. Hi ha moltes altres prèdiques que arribaren a les premses fent gala del sentiment patriòtic i cercant conformar opinió, algunes escrites amb una notable exigència literària, com ara el *Sermó predicat en lo aniversari que, ab exemplar devoció i magestosa ostentació, celebra cada any la casa de la Deputació de Cathalunya... per las ànimas de sos antepassats* (Barcelona, Gabriel Nogués, 1643), de (Francesc) Josep de Jesús Maria (Serra 1995: 137-186).⁷ D'una volada molt superior és l'oratória cultista de Fontanella, autor d'un panegíric a la mort del diputat Pau Claris que no es pot qualificar d'estrictament propagandístic però que s'ha d'emmarcar en l'estat de convulsió i agitació posterior a la traumàtica mort del canonge que tanta literatura generà. Escrit en prosa i vers, i trilingüe (català, llatí i francès), la seva consistència retòrica, tot i la joventut de l'autor, és aclaparadora (Clarasó & Miró 2008).

Els opuscles justificatius o l'oratória barroca amb missatge polític tenen una difusió dissemblant: mentre que els opuscles són fets pensant en un mercat interior i exterior alhora (molts s'escriuen en castellà i alguns es tradueixen), els sermons volen abastar un públic més de casa (la presència del català creix substancialment en la predicació —però alguns es publiquen en castellà— i no s'exporten). Uns i altres, amb ambició literària, conviuen amb notícies i versos de caire popular, menys treballats estilísticament i pensats sobretot per saciar la demanda creixent d'informació entre les capes més populars, encoratjar i influir en la col·lectivitat (el català és majoritari i també n'hi ha que es tradueixen). La impremta va permetre la difusió del missatge polític més enllà de les elits dominants i, al Principat com en altres indrets que van suportar una situació bèl·lica, especialment a partir del segle XVII, es va anar conformant un espai de debat públic al voltant dels temes d'actualitat. Aquest missatge es va vehicular majoritàriament en la llengua pròpia del territori, el català, gràcies sobretot a l'extraordinari nombre de relacions de successos existents.

La literatura popular que transmet notícies, en vers o en prosa i breu, sovint, com els grans textos justificatius, no està signada. Els títols, que són explícits quant al seu contingut, de vegades ennoven el lector sobre la procedència de l'autor, fan saber si aquest és testimoni presencial del fet que narra, o delaten el seu ofici (soldat,

7. Per a l'autor, Clarasó & Miró (2008: 173).

notari, etc.), però poca cosa més: amb aquestes dades es volia principalment reforçar la veracitat del text imprès, no tant de conèixer el nom de l'autor. Es tracta, d'altra banda, de relacions de successos que relaten esdeveniments recents, notícies sobre el curs de la guerra, que són directes, clares i contundents des de les primeres línies, amb un llenguatge planer i sense floritures retòriques:

El intento principal de esta Relación es referir con brevedad y succintamente las crueldades, tiranías, extorciones y execraciones que hizieron los castellanos de la villa de Perpiñán [...], lo que ha de servir para estimarles el amor natural tuvieron [los perpiñaneses] a su patria y también para compadecerse dellos en lo que padecieron.

(*Relación verdadera* 1641: f. [A2])

Prosa i vers conviuen en la difusió de notícies i l'exaltació propagandística, i una i altra són complementàries. Entre els lectors la percepció devia ser que la prosa servia per a relats més «seriosos» i verídics (és a dir, notícies estrictament), mentre que en la poesia s'hi podia també trobar una mica de picardia i ficció. Això és el que sembla dir aquesta *Còpia d'una carta que envia Simon Vergés a Bertran Gayris*, la qual,

[...] compta un succés
de gran espant,
que ha succeït
i ja està escrit
(emperò en prosa,
que és poc graciosa).

(*Còpia d'una carta* 1642: f. [A1v])

Tot amb tot, alguns fullets en prosa també deixaven clar al lector que la ficció hi era present si l'argument ho mereixia: *Relación verdadera de todo lo que ha passado en Perpiñán el tiempo que estuvieron cercados..., y de algunas cosas particulares más para causar admiración que para ser crehidas, que se han sucedido en dicho cerco. Escrita y apuntada puntualmente por un natural de la misma villa de Perpiñán que estuvo presente a todo* (Barcelona, Jaume Romeu, 1642). Així, és permesa la llicència de barrejar veritat i ficció si la finalitat, enfervorir i convèncer, ho justifica.

Pel seu valor informatiu, algunes de les relacions en prosa van ser traduïdes i van circular per l'estranger; no, en canvi, la poesia, que també s'usava per justificar i conformar opinió, però que era de consum intern. La poesia popular o popularitzant d'autor català (en català i en castellà), que és la que arriba a les impremtes de Barcelona, que jo sàpiga, no es va exportar. Pel que fa a la poesia culta, per a cercles més

restringits, com a norma general no va gaudir d'una difusió impresa tret d'algun cas puntual i esporàdic; de fet, aquesta poesia ni relata fets de guerra ni és estrictament propagandística, i els canals habituals de difusió són els de la poesia barroca en general, el manuscrit.⁸

Les obres propagandístiques d'alta volada, l'oratòria i les relacions populars en vers i en prosa que fan referència al conflicte entre Catalunya i la monarquia hispànica no són, però, les úniques armes de la maquinària propagandística catalana. A Barcelona s'imprimeixen també notícies de tota mena que arriben de l'estranger i que enalteixen majoritàriament tota mena de victòries no favorables a la monarquia hispànica, ja sigui a propòsit de la guerra dels Segadors, ja sigui sobre altres fets de guerra o diplomàtics. Aquests opuscles de poques pàgines que recullen notícies d'actualitat, permetien (com les relacions en prosa, i la poesia) una doble lectura, en privat o en veu alta, i generaven, segons sembla, molta expectació. Joan Nadal narra com es llegien públicament les cartes que arribaven a la ciutat, davant un públic nodrit, com corrien de mà en mà i com de vegades se'n feien còpies manuscrites per facilitar-ne la propagació.⁹

Les notícies foranes eren publicades al Principat d'acord amb els interessos profrancesos i anticastellans de les elits catalanes, àvides de poder explicar als coetanis qualsevol informació que afeblís la monarquia hispànica, i pel nombre que en coneixem és clar que les premses catalanes, franceses i portugueses s'abastien entre elles. S'estampaven en la llengua original o eren traduïdes amb la voluntat d'arribar a un públic ampli. A París en francès i a Barcelona en català i en castellà, passaven per les premses sovint les mateixes relacions. Els impressors barcelonins van usar material produït a França (sobretot la *Gazette*, de Renaudot) i el van traduir i adaptar als seus interessos (Ettinghausen 1993: I, 21-30).

A Portugal, la situació és pràcticament la mateixa. Hi havia relacions institucionals i diplomàtiques entre portuguesos i catalans, així com la voluntat que la societat conegués, d'una i d'altra banda, què passava i quin era l'enemic comú. L'interès entre els dos territoris fou recíproc i la solidaritat popular, mútua: tenim constància de títols

8. Per la preferència de la poesia barroca pel suport manuscrit, és difícil fer valoracions generals sobre aquest gènere literari a partir únicament dels impresos.

9. Citat per Pérez Samper (1992: 316). Si calia es feia també més d'una còpia dels impresos: *Tercera còpia de lo que ha succehit a la nostra armada. Dóna avis un mestre de camp ab una carta enviada a un cavaller d'esta ciutat, de la victòria que sa Altesa ha tinguda contra de l'enemich en la vila y pont de Camarasa...* (Barcelona, Gabriel Nogués, 1645).

que s'imprimeixen paral·lelament a les premses de Barcelona i de Lisboa; així, foren molts els fullets publicats a Catalunya sobre Portugal (en català, castellà o portuguès) i també nombrosos —tot i que menys— els que es publicaven a Portugal sobre la situació catalana (Pérez Samper 1992: 314-395; Ettinghausen 1993: 1, 22 i ss.).

La demanda d'informació estava a l'ordre del dia i és prou clar que els fullets viatjaven amunt i avall i que els impressors estaven amatents a les novetats que podien interessar els possibles lectors. Com a prova, aquest imprès que dibuixa un recorregut francès, portuguès i català: *Copia de una carta de Lisboa, de un cortezano de Madrid... En esta segunda impresión van muchas cosas enmendadas, sacadas de una copia que ha venido de Paris. Impresa en Lisboa y agora ab llicencia en Barcelona* (Jaume Romeu, 1641).

Més endavant, a Barcelona també arribarà informació provinent de la revolució napolitana de 1647 (Ivo 1998; Serra 1998). El 1647 es publiquen els primers impresos i, de nou, títols i peus d'impremta són il·luminadors de com es movien les notícies: *Còpia o relació verdadera dels últims successos de Nàpols, enviada a un cavaller de aquesta ciutat... Ab llicència, estampada en Nàpols per Jaume Gassato, y ara en Barcelona per Pere Joan Dexen, o Relació verdadera de las rebolesions de Nàpols segons los avisos que se són rebuts de Roma de 22 y 29 de octubre de 1647* (Antoni Lacavalleria).

Aquests fullets informatius que circulaven amunt i avall i superaven fronteres són, com és visible, fàcilment indentificables: s'hi explicita de manera clara que són opuscles traduïts i/o es deixa constància d'on han estat prèviament impresos. Però, qui els traduïa? Tret de comptades ocasions en què coneixem el nom del traductor, sembla que hem de creure que la traducció es feia en l'àmbit de la impremta que els publicava.

Hi ha altres obres impreses a Barcelona en aquells anys que potser d'entrada no se'ns acudiria relacionar amb el conflicte bèl·lic, però que hi estan estretament lligades. És el cas per exemple de l'edició barcelonina de la *Brevisima relación de la destrucción de las Indias* de Bartolomé de las Casas. Fa temps que la historiografia ha assenyalat l'ús que en fa sobretot Gaspar Sala, però s'ha d'insistir a remarcar que l'edició barcelonina de 1646 de la *Brevisima relación* fou una maniobra més de propaganda anticastellana i que l'obra també s'usà a França en el mateix sentit (Schaub 2004: 135-136).

En aquest context, és necessari recordar el paper que jugaren alguns dels impressors barcelonins quant a la publicística. Part de les obres de propaganda els eren pagades per les institucions (Serra 2001: 221); tot amb tot, no s'han de circumscriure tots els impresos a les corporacions oficials, sinó que molts s'imprimien a despeses dels mateixos impressors (Rubió 1985: 98), que van saber veure en la demanda de notícies

també un bon negoci. Els estudis sobre la impremta catalana són encara parcials i no estem en condicions de poder traçar un bon panorama de la seva activitat durant els anys de la guerra de Separació. Ara bé, sí que es pot constatar que impremtes com les de Matevat, Lacavalleria, Gabriel Nogués o Jaume Romeu, entre d'altres, treballaven al servei dels interessos catalans facturant els grans textos justificatius de la Revolució Catalana i, alhora, fullets de notícies de cost reduït, breus i pràcticament sense gravats (Burgos & Peña 1984; Fontcuberta 2003; Pizarro 2004).

3. Pel que fa a la resta del territori principatí, la publicació de propaganda impresa és migrada. A Tarragona, al taller dels Robert s'imprimeixen, que sapiguem, un parell d'opuscles tot just començada la guerra,¹⁰ el 1644 dos opuscles del pamfletista profelipista Joan Pere Moliner (*Lágrimas del Geremías catalán, ilergete pastor, viuda Roberta*;¹¹ *Apologia in orationem reverendissimi episcopi La Marca...*, s.i.) i el 1645 una relació del setge de Tarragona, de Bonaventura Dessí, impresa per la vídua Roberta per ordre dels cònsols de la ciutat (*Verdadera relación del sigundo sitio que a tenido, i algunas cosas notables, esta mui antigua, mui noble i fidelísima ciudad de Tarragona...*; veg. Jordà 1993: 66-67). Pel que fa a Girona, abans de 1652 només tinc notícia d'un fullet que tira Jeroni Palol: *Avisos sens mentida y relació sens afectes de alguns successos que y ha hagut entre los soldats de Castelló de Ampúries y los de la força de Rosas* (1641). D'altra banda, a Lleida, Enric Castany publica notícies i pamflets que s'han de relacionar amb el conflicte; per exemple, una *Relación verdadera de las vitorias que ha tenido la armada naval de christianíssimo rey de Francia Luys XIII, conde de Barcelona, y de la ciudad de los castellanos que el ejército del rey de Portugal ha saqueado* (1641) o la *Cataluña defendida de sus émulos*, d'Antoni Marquès (1641); amb l'entrada de les tropes de Felip IV, la vídua Castany, Jerònima Estall, publica fullets profelipistes: *Relació de la entrada de la S. C. y R. Magestat el rey, nostre senyor, don Felip Quart, en la sua ciutat de Leyda als VII de agost MDCXXXVIII, manada imprimir per los molt il·lustres senyors paers de dita ciutat...* Retirada Estall (1645), no hi tornarà a haver una

10. Conec aquests dos, només per referències: *D. Pedro Faxardo Zuñiga y Requesens, Marqués de los Velez... Aviendo entendido, no sin gran dolor nuestro, el lamentable estado en que se halla la provincia de Cataluña...* (s. i., 1640), i *Orde que han de tenir los capitans y oficiales de les companyies de la present ciutat de Tarragona... als quals toca la defensa de la dita ciutat...* (Gabriel Robert, 1640).

11. N'hi ha com a mínim una altra edició, sense peu d'impremta, amb variants en el títol.

impremta activa a Lleida fins passats els estralls de la guerra. Un escorcoll sistemàtic dels catàlegs disponibles ens oferiria de ben segur més notícies, però és clar que es tracta bàsicament de casos aïllats. El mateix passa a Tortosa i a Perpinyà, a la frontera amb el regne d'Aragó una i amb França l'altra, en les quals, per la seva situació estratègica i la marxa dels desencadenants bèl·lics, ens esperàriem trobar potser una activitat més pronunciada a les premses. No és el cas. Amb tot, analitzaré breument la situació de les dues ciutats perquè valen com a exemple, pel que tenen d'emblemàtiques en el desenvolupament del conflicte, de la situació que es produeix arreu del Principat.

Així, i més enllà de les circumstàncies generals a tot el país, sembla obligat començar preguntant-nos per quina raó pràcticament emmudeixen les premses als Comtats. Quan comença el conflicte, Perpinyà té una impremta prou consolidada que, un cop acabada la guerra, tornarà a revifar i mostrar una vitalitat eloqüent (Comas 2007; Miralles 2007). Des de 1639 fins a 1642 les premses de l'impressor aleshores actiu a Perpinyà, Esteve Bartau, s'aturen (o no tenim constància que funcionin).¹² Més endavant, durant el període 1643-52, són certament pocs els textos que publica i en gran part es tracta de causes judicials, tot i que no únicament: de 1643 és la *Relación verdadera de la batalla y victoria de nuestro señor dio al príncipe duque de Anguien...*, traduïda del francès. A partir de 1652, en què la impremta perpinyanenca va recuperant un ritme més continuat, les plomes dels propagandistes catalans ja fa temps que no es prodiguen amb assiduitat i és lògic no trobar escrits d'aquest tipus en un territori marcadament profrancès. Serà el 1659 que es publicarà la *Defensa de las regalías, constituciones, privilegios, y libertades del principat de Cataluña y comtats de Rosselló y Cerdeña. Per orde dels molt il·lustres señors diputats y oïdors de comptes del General de Cataluña, en Perpiñà residints*, sense peu d'impremta però possiblement imprès a la capital del Rosselló, i l'any següent, el *Trachtat de paus entre les curones de França y Espanya...* (Joan Figuerola, 1660).

El cas de Tortosa és, d'entrada, diferent, perquè la impremta no hi tenia el mateix arrelament que a Perpinyà quan esclata la guerra. Coneixem algunes obres impreses anteriorment per Francesc Martorell i de Luna, però el gruix i la importància d'aquests llibres és relativa, i el 1642 el llibreter Francesc Mayner, que s'havia fet càrrec del taller tipogràfic de Martorell, hi tirà *Tarragona ab amor y veritat diu a sos germans*

12. Podria ser seu un fullet sense peu d'impremta que actualment estudia Mercè Comas (*Señor. La fidelíssima villa de Perpiñán...*; post. 1640?), tot i que no es pot descartar encara que es tracti d'una impressió barcelonina.

los catalans, un text contra els francesos, en llenguatge col·loquial, demagògic i en què l'autor increpa contínuament el lector:

Dos enemichs són los que òbran aquesta desdixta: lo engany y los francesos [...]. Oferex lo rey, nostre señor, conservar a Cataluña en los privilegis y libertats inviolablement, perdona[r] los quintos a totes les universitats [...] y disposar los medis per a la observança a nòstron modo. Ha-y més que demanar? De qu[è-s] quexarà lo qui vol cambiar aquestas mercès ab las calitats de la guerra? Ningú se aconsole en sos mals pensant que per ells se deslliura de altres majors. No diga ningú: «mal ho passam però, en fi, vivim», que no y ha altre mal mayor ni menor que patir. Si estos [mals] no-s patissen, en pau viuríem y viuríem axí com abans solíem, que lo rey, nòstron senyor, pau nos vol donar y pau a nòstron modo.

(*Tarragona ab amor* 1642: [1] i [2], respectivament)

Tot i ser a Perpinyà i a Tortosa la situació de partida diferent quant a l'arrelament de la impremta, els resultats durant la contesa són els mateixos: les premses locals emmudeixen mentre les ciutats esdevenen protagonistes dels escrits. Les notícies sobre Tortosa permeten exemplificar el que deia més amunt sobre la geografia de la impremta en relació amb la guerra dels Segadors: entre 1642 i 1651 les noves sobre la ciutat s'han d'anar a buscar a fora i les victòries i derrotes d'un i altre bàndol s'endevinen en funció dels peus d'impremta.¹³ Prèviament, el desembre de 1640 i estant Tortosa controlada per les tropes castellanes, teòricament s'hi va imprimir la *Súplica de la muy noble y muy leal ciudad de Tortosa* (Tortosa, Pere Martorell) de l'inquisidor Juan Adam de la Parra, una resposta a la *Proclamación* de Sala, sense signar i feta amb la voluntat que els lectors creguessin que era obra del Consell local, desafecte a la Diputació; tot amb tot, és possible que fos impresa a Madrid i que el peu d'impremta sigui fals i respongui a la voluntat de «catalanitzar» l'obra (Arredondo 1999; Querol 2006: 292-297).

La resposta a la manca de propaganda impresa a Perpinyà, Tortosa, Lleida, Girona o Tarragona la trobem en les circumstàncies generals derivades del curs del conflicte, perquè, com ha quedat clar, són les premses centrals les que monopolitzen la publicística de guerra. Ettinghausen (1993: 16 i ss.) ha fet veure l'estranyesa que produeix el fet que pràcticament no hi hagi, en la premsa catalana, notícies referents

13. La informació sobre Tortosa prové de Querol (1999, 2006). Els primers anys de guerra a Sevilla i Madrid es publiquen opuscles, de poques pàgines, referents a la situació de Tortosa. L'any 1543, com a conseqüència dels progressos de l'exèrcit català a les terres de l'Ebre, apareixen tres «cartes» publicades a la impremta Matevat de Barcelona. Els anys 1645 i 1646 de nou les imprentes de Barcelona (Matevat, Dexen i Nogués) concentren les notícies sobre Tortosa, però a partir d'aleshores seran les imprentes felipistes que capitalitzaran la informació sobre la ciutat.

a Barcelona, tret d'algunes excepcions com ara la victòria de Montjuïc sobre el marquès de los Vélez (i més endavant, per bé que de designi contrari, sobre la caiguda de Barcelona), i ho justifica dient que segurament a la ciutat interessaven les notícies de fora. Efectivament, els textos conservats confirmen que hi ha una voluntat per abastar notícies provinents de tot el territori i que les notícies estrictament barcelonines són comparativament poques. Hi deu pesar, també, que la notícia era on es trobava el front de guerra, on hi havia interessos territorials en conflicte: la capital ho fou el 1641 i el 1652, moments en què sí que es troba en el punt de mira de la publicística. En el fet que les premses locals no actuessin com a altaveus hi van contribuir el centralisme barceloní, àvid de controlar la propaganda, i els efectes de la guerra. D'altra banda, els continguts diguem-ne «locals» dels opuscles i el seu ús (per exemple en dietaris i memòries) fan pensar que, a més a més d'un públic barceloní, la propaganda es distribuïa i arribava arreu —potser no amb la mateixa intensitat, però ben cert que hi arribava.

4. Quant a la resta dels territoris de la monarquia hispànica, són sobretot Sevilla, Madrid i Saragossa, i en menor mesura València, els que concentren la propaganda profelipista. Per contrarestar els textos justificatius promoguts per les institucions catalanes, la monarquia i Olivares van activar una sèrie de plomes afilades: ja he parlat del cas d'Adam de la Parra i la seva *Súplica de Tortosa*, que vol passar per un text d'autoria catalana publicat a Tortosa, però també s'han d'esmentar l'*Aristarco*, de Francisco de Rioja (Madrid, 1641) o la *Idea del principado de Cataluña*, de José Pellicer y Tovar (Anvers, 1642). Aquestes tres obres m'interessen perquè mostren prou bé la diversió geogràfica existent (o que es vol mostrar) quant a les impremtes reialistes; són obres que circulen, arriben, i són llegides i contestades a Catalunya. Més enllà del cercle estrictament olivarista, alguns catalans usen les impremtes a Madrid i Saragossa per difondre el seu ideari; ho fan Vicent de Miravall i Forcadell amb *Tortosa ciudad fidelísima y exemplar* (Madrid, Imprenta del Reyno, 1641), obra impulsada per l'oligarquia tortosina després de l'aparició de la *Súplica* d'Adam de la Parra i gestada en un ambient cortesà (Querol 2006: 297-304), l'alguerès Francesc Boil, amb *Bozina pastoril y militar* (Madrid, s. i., 1642), de la qual se'n feren almenys dues edicions, Gabriel Agustí Rius, amb el seu *Cristal de la verdad, espejo de Cataluña* (Saragossa, Pedro Lanaja y Lamarca, 1646), o Ramon Dalmau de Rocabertí, autor de *Presagios fatales del mando francés en Cataluña* (Saragossa, Pedro Lanaja y Lamarca, 1646).

Alguns d'aquests autors havien hagut d'abandonar Catalunya i per això es van valer de les premses que tenien més a l'abast, alhora que aprofitaven per fer-ho en moments en què el conflicte ideològic era naixent o ben viu el descontentament a Catalunya per les pràctiques de l'administració francesa; al Principat els impressors no els eren ideològicament propers i publicar-hi propaganda castellana no era gens fàcil. Altres catalans reialistes, que s'havien quedat o havien marxat i aconseguit tornar, aprofitaren el moment en què les tropes castelleses controlaven algunes ciutats catalanes per publicar els seus pamflets en territori principatí: és el cas ja citat de Moliner a Tarragona. La llengua de la publicística felipista orquestrada per plomes catalanes és el castellà i, més excepcionalment, el llatí.

Entre els partidaris de la monarquia hispànica les notícies i relacions d'actualitat van augmentar progressivament, sobretot a partir de 1646 (tot i coincidint amb l'augment de textos pamfletaris felipistes d'autor català), però desconeixem qui són els seus artífexs. Un estudi sistemàtic de la llengua d'aquests textos que són en castellà potser ens indicaria si n'hi ha, o no, d'autor català. Les notícies circulen i s'imprimeixen simultàniament o es reimprimeixen a les premses sota el mateix signe polític, especialment entre Sevilla, Saragossa i Madrid.

La guerra entre els catalans i la monarquia hispànica va generar literatura i demanda de notícies d'actualitat arreu de la península. Després de la caiguda de Barcelona el 1652, les ciutats organitzaren festes per a celebrar-ho i els escriptors en van deixar testimoni escrit (veg. p. e. Rodríguez de la Flor & Blasco 1994); coincidint amb la presa de la Barcelona per les tropes castelleses, les premses de la monarquia tornaran a treballar en una única direcció, les de la capital del Principat incloses.¹⁴

Les relacions impreses, dirigides sobretot a un públic proper ideològicament, arribaven a un i altre bàndol? El seu contingut i la contrapropaganda fan pensar que sí. Els estudis que s'han ocupat sobre la literatura de consum popular del període, especialment la didàctica o religiosa, noten la necessitat que les obres fossin en català per tal de ser compreses per tothom, però de la publicística de guerra es dedueix que una part important dels lectors havia de ser competent per a llegir en castellà. Així, sembla clar que els fulletons profelipistes «no anaven únicament adreçats als súbdits castellans, aragonesos o valencians fidels a Felip IV sinó també als naturals catalans»

14. P. e.: Girona, Barcelona, Madrid, Saragossa i Granada tiren notícies sobre el socors a Girona per Joan d'Àustria (Ettinghausen 1993: núm. 204-211).

(Simon 1999: 252), però si es volen treure conclusions sòlides sobre l'arrelament i comprensió de la llengua castellana al Principat s'haurien de mirar de conèixer les preferències de lectura per segments (lectors masculins, femenins i infantils; rurals i de ciutat, etc.). D'altra banda, la contrapropaganda a la premsa (més escassa que la que generen els grans textos justificatius) és indicativa de la circulació dels escrits. Partint dels exemples que ofereix Ettinghausen (1993: I, 35-36), és clar que la dita contrapropaganda era necessària en indrets fronterers o en moments en què confluien ambdós exèrcits, quan circulaven entre els soldats i la població civil papers amb ideologies enfrontades que calia contrarestar. Són, doncs, textos fets i pensats per a un públic que consumia literatura de guerra independentment de l'idioma dels escrits.

5. A l'exterior de la península, França i Portugal es converteixen en portaveus de les aspiracions catalanes (i de les pròpies). A França, és sobretot a les ciutats de Rouen i de París on veuran la llum els textos francesos que justifiquen l'annexió del Principat d'acord amb les aspiracions franceses, les relacions de successos o gasetes sobre la guerra catalana i les traduccions dels textos justificatius catalans.

Coincidint amb el punt àlgid de la publicística institucional catalana, s'imprimeixen a Rouen quatre traduccions importants: la *Proclamación (Plainte catholique des Catalans)*; Jaques Cailloué, 1641), els *Secrets públics (Secrets publiques de la Catalogne)*; Jean Berthelin, 1642) i l'*Epítome (Abregé du commencement et des progres de la guerre de Catalogne)*; Jean Berthelin, 1642), de Gaspar Sala, així com l'anònima *Apoyos de la verdad catalana (Appuy de la verité catalane)*; Jean Berthelin, 1642). A Rouen hi havia un gremi de llibreters i impressors molt actiu i important, entre els quals destacava especialment Berthelin, que tenia relacions comercials freqüents amb la Península, i les institucions catalanes se'n van aprofitar a l'hora d'escampar la seva propaganda.

L'apologia de la unió entre el Principat i la monarquia francesa i la justificació dels drets d'aquesta última sobre la primera la feren també historiadors francesos: *La déffence des Catalans*, de Charles Sorel (París, N. de Sercy, 1642), *La Catalogne française*, de Pierre de Caseneuve (Tolosa, Pierre Bosc, 1644) o la *Marca Hispanica*, de Pèire de Marca (París, F. Muguet, 1688, però escrita entre 1644-1651); paral·lelament, s'imprimien gasetes i notícies d'actualitat que relataven els progressos de les armes franceses algunes de les quals, com hem vist més amunt, arribaren a Barcelona.¹⁵ En aquest

15. Sobre el tractament de la secessió catalana (i portuguesa) a França, veg. Schaub (2004).

context s'ha d'esmentar l'obra del franciscà Francesc Fornés, predicador i cronista del rei de França i que s'ha de situar en l'òrbita de Pèire de Marca. Fornés va viure a París almenys entre el 1642 i 1643 i allà hi va publicar un parell de títols: *Nueva descripción de todo el principado de Cataluña y condados de Rossellón, Cerdaña, Barrabés y Ribagorça, dispuesta según el derecho propietario que el dicho Principado tiene en todas las tierras que en sí encierran los dos ríos Segre y Cynca...* *Nouvelle description de toute la principauté de Catalogne et de ses comtez de Roussillon, Cerdagne, Barrabes et Ribagorça disposée selon le droit legitime que la dite Principauté à sur tout le territoire qui est entre les deus rivières de Segre & Cynca* (Sebastien Cramioisy, 1643) i *La catalana verdad contra la emulación. Cataluña electora según drecho y justicia. Luis XIII verdaderamente electo en conde de Barcelona. Las leyes godas no derogadas del todo, sino suplidas y mejoradas. El conde de Barcelona con el Ius Patronatus de las iglesias del Principado y sus Condados* (Teodoro Perpingue, 1643). Els títols són prou eloqüents de llur contingut. El primer és una edició bilingüe, castellana i francesa, i el segon, en castellà, va veure dues edicions, aquesta parisenca i una altra barcelonina del mateix any, sortida de la impremta de Gabriel Nogués (Miralles 2010b: 29-30). Posteriorment, Fornés (1646: 15) publicà a Barcelona un *Sermón que predicó... en la festividad de san Juan Evangelista en la iglesia del religiosísimo y real convento del seráfico padre san Francisco de la misma ciudad, año 1645* (Viuda Matevat, 1646), endreçat al comte d'Harcourt i en què mostra la seva filiació profrancesa i l'argumentari religiós tan habitual en aquests textos:

No se puede negar que la christiandad en los reynos de Francia no sea la más acendrada, la más limpia y pura, la más ardiente, fervorosa y llena de erudición que aya en todo el orbe, y eso se echa de ver claro por razón de la oposición de los hereges.

Per la seva banda, Martí Viladamor, en ple conflicte amb les institucions catalanes, publicà l'opuscle *Manifiesto de la fidelidad catalana, integridad francesa y perversidad enemiga de la justa conservación de Cataluña en Francia*. No porta peu d'impremta però s'estampà a París entre finals de juny i principis de juliol de 1646, amb la voluntat que semblés tirat a Catalunya. El *Manifiesto* va costar que circulés per territori català: com a mínim, a la Diputació tenien dificultats per aconseguir-ne exemplars (Capdeferro 2007: 443-444).

A Lisboa es publiquen *Noticia universal de Cataluña*, de Martí Viladamor (Antonio Álvares, 1641), tres de les obres més importants de Gaspar Sala (*Proclamación Católica*, Antonio Álvares, 1641; *Segredos públicos, pedra de toque*, Lourenço de Anveres,

1641, en traducció portuguesa com indica el títol; i *Epítome de los principios y progresos...* Antonio Álvares, 1641), així com l'anònim *Apoyos de la verdad catalana* (Jorge Rodríguez, 1642). Sabem que les institucions catalanes es trobaven rere les impressions europees de textos justificatius, però caldria explorar el món de les relacions comercials entre els impressors barcelonins, lisboetes i rouenesos per a conèixer més a fons com es produïen els intercanvis dels opuscles propagandístics i les relacions de successos.

Anveres, Álvares (impressor del rei) i Rodrigues són tres dels impressors més importants a Lisboa a l'època, i el llibreter Lourenço de Queirós, promotor d'algunes d'aquestes impressions, era un home que gaudia del patrocini reial. Anastácio (2009: 117) ha fet veure la importància d'aquests títols en l'univers dels papers de la Restauració: són d'obres que arriben a Lisboa de la mà de l'ambaixador del Principat i s'imprimeixen a la ciutat per ordre de Joan IV. Bona prova del pes específic d'aquesta propaganda de guerra i de la seva influència sobre la literatura de l'època són els escrits de Francisco Manuel de Melo, que valora i consumeix i fa un ús extens d'aquests «papers» en la *Historia de los movimientos y separación de Cataluña* (Lisboa, Paulo Craesbeeck, 1645).

A Lisboa també arriben relacions de fets de poques pàgines, traduïdes, que provenen de Catalunya o de París: *Relação verdadeira de tudo o que succedeo na entrega de Perpignan ao Christianíssimo rey de França, & a sahida do Marquês de Flores de Ávila... Impressa na cidade de Barcelona & hora traduzida novamente em lingoa portugueza* (Domingo Lopes Rosa, 1642), *Relação da tomada da villa de Colibre pello exército del rey christianíssimo de França... conforme ao impresso em Paris no anno de 1642... & hora traduzido da lingoa francesa em português* (Lourenço de Anveres, 1642).

A diferència de Rouen, París o Lisboa, les altres ciutats europees que acullen a les seves premses escrits d'autor català sobre la guerra de Separació ho fan de manera circumstancial (el cas de la revolució napolitana, ja ho he dit, podria posar-se en paral·lel al de Catalunya-Portugal si no fos perquè arriba massa tard), tot i que, ara per ara, falten elements per valorar l'abast real d'aquesta publicística. Amsterdam i Tolosa, per exemple, imprimeixen edicions de la *Proclamación* de Sala, mentre que a Nàpols s'hi publica la *Cataluña desengañada* del profelipista Alexandre de Ros (Egidio Longo, 1646), que és traduïda a l'italià i publicada un any després a la mateixa impremta.¹⁶ Les obres posteriors de Ros es van publicar sense peu d'impremta fins

16. Querol (1999: núm. 220-225; 2006: 304 i ss.). Possiblement és de Ros un text primerenc de la publicística reialista, tradicionalment atribuït a Alonso Guillén de la Carrera, *La estrecha amistad que profesamos* (Simon 1999: 233).

que el 1653, caiguda ja la capital del Principat en mans castellanes, serà la impremta d'Antoni Lacavalleria, a Barcelona, l'encarregada d'imprimir el *Sermón de la puríssima concepción de la Virgen nuestra señora y en acción de gracias de la reducción de Cataluña a la obediencia de Su Magestad*.

6. Menció a banda mereixen les obres escrites en llatí, pensades, a partir del moment que la llengua escollida és aquesta i no una altra, per a un públic europeu evidentment culte i interessat a conèixer el discurs polític que hi havia al darrere de la guerra (Coroleu 2011). És a dir, escrites per ser llegides dins, però sobretot fora, de les fronteres del país, independentment de la geografia del peu d'impremta. A Barcelona i coincidint amb la primera ofensiva publicística catalana, es publiquen dos textos que són conseqüència de les ànsies justificatives de la Generalitat: l'anònim *Catalonia iterum ad Lilia perfugiens* (Pere Lacavalleria, 1642) i *Catalonia sub Urbano foeliciter renata, amota vi iustitiaque eminente*, del citat Francesc Martí Viladamor i publicat sota el pseudònim de Marc Tixell (Sebastià de Cormellas, 1642). Dos anys més tard, el mateix Martí Viladamor desenvoluparia les idees del *Catalonia* en un altre tractat polític en llatí, més madur: *Praesidium inexpugnabile Principatus Cataloniae pro iure eligendi Christianissimum Monarcham* (Sebastià de Cormellas, 1644). El *Praesidium inexpugnabile* circulava per Münster durant les converses de pau i fou promogut pel Consell de Cent, que el degué veure com una carta de presentació excel·lent dels interessos de les institucions catalanes; va ser enviat a París i editat en llatí per ordre de la reina Anna. Paral·lelament, el rei francès mirà d'aconseguir que el Consell de Cent l'imprimís i el difongués en castellà (Simon 1999: 265; Capdeferro 2007: 430).

D'un altre signe és el breu opuscle de Pere Moliner, *Apologia in orationem reverendissimi episcopi La Marca Galli contra Hispaniarum Regem apud Gotholanum clerum declamantis* (Tarragona, 1644), una resposta de to bel·ligerant contra Pèire de Marca.¹⁷ Moliner (1644: 4) es pronuncia, amb rotunditat, sobre el visitador general de Catalunya:

O illustrissime La Marca, virtutum animatum simulachrum, nobilitatis phosphore fulgentissime, eruditionis ditissimum aerarium, eloquentiae Rodane, orationem comprime,

17. No he pogut veure els documents que cita Jordà (1993: 112-113) sobre Moliner però, si no hi ha referència al títol que aquest es proposava d'imprimir, pot tractar-se d'aquesta *Apologia*.

pernicioso exuberantem stillo injuriis periodis in Philippum Magnum infectam, estremi eloquitione praecipitem, inurbana narratione deformem.

Étienne Baluze, en les seves notes a l'edició de l'*Epistola de Judaicis Superstitionibus*, d'Agobard de Lió, conta amb detall les circumstàncies que van activar la rèplica de Moliner a Marca, i valora sense pietat l'*Apologia* i el seu autor: «Caeterum adversus hanc orationem Marcae, puerilem admodum declamatiunculam eodem anno Tarracone edidit frater Petrus Moliner Trinitarius magister, theologiae doctor ac vespertinus cathedraticus in Ilerdensi Lycaeo. His enim se titulis ornavit homo opinione sua doctus et eloquens; sed, quantum ex ipsius declamatiuncula colligi potest, Musis non tam invisus, quam ignotus» (PL 104, 81A-82B).

7. Els opuscles polítics i les relacions de successos impresos d'ascendència catalana viuen un moment extraordinari a la dècada dels anys quaranta, coincidint sobretot amb els inicis de la guerra dels Segadors. La impremta incentiva la difusió de les notícies i genera una necessitat de consum. Són textos que s'escriuen majoritàriament en català i en castellà pensant en un públic de casa i peninsular; d'entre tot aquest gruix de literatura de guerra, alguns dels memorials impulsats per les institucions es tradueixen en altres llengües i accedeixen a un públic europeu.

Europa rep la literatura catalana de guerra selectivament. Els grans textos justificatius, escrits per plomes de renom i impulsats per les institucions, es distribueixen més enllà de les fronteres entre un públic cultivat i desitjós de notícies polítiques, ja sigui en la llengua en què foren escrits (majoritàriament castellà), ja sigui en traducció; la publicística catalana s'expressa en castellà, català i llatí, però també és traduïda al francès, portuguès, neerlandès i italià.¹⁸ Per una altra banda, la literatura de consum intern, destinada a un grup social més ampli, és a dir, les relacions de successos, compta sobretot amb uns lectors locals, del Principat o dels territoris de la resta de la monarquia hispànica, amb alguna excepció. La situació de Portugal, també en guerra amb la monarquia hispànica, fa que algunes de les relacions publicades a Catalunya i escrites originàriament en la llengua del país o en castellà siguin difoses com a material publicístic allà, un fenomen que també ocorre a la inversa: Catalunya i Portugal segueixen

¹⁸. La publicística portuguesa es vehicula en les mateixes llengües (Marques 1989; citat a través d'Anastácio 2009: 113).

un camí paral·lel, per bé que els resultats siguin molt diferents, i és comprensible que es produeixi aquesta anada i vinguda de textos de tota mena que suporten els arguments polítics i les inquietuds socials. En canvi, França es troba involucrada en el conflicte en primera persona, com a agent actiu, i ella mateixa s'interessa per produir notícies més que no pas per traduir o fer circular les d'origen català. Pel que fa al cas de la revolució napolitana, més tardà, quan s'hauria pogut produir el transvasament d'informació de Catalunya cap a Nàpols la situació al Principat no era precisament falaguera per als profrancesos, i la propaganda política ja havia començat a perdre força a les premses.

A l'interior del país, la propaganda catalana de l'època de la guerra contribueix a popularitzar la política i la història, alhora que hem de creure que l'efecte multiplicador de la impremta actua com a revulsiu per a la lectura (de manera individual o a través de la lectura en veu alta). A l'exterior, permet de fer conèixer no només un ideari sinó també i alhora la literatura que més es conreava en aquell moment al Principat: la prosa dels propagandistes catalans va rebre, gràcies al suport institucional i a les bones arts dels impressors, un impuls enorme per ser difosa arreu d'Europa.

EULÀLIA MIRALLES
Universitat de València

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ANASTÁCIO, V. (2009) «Apontamentos sobre D. Francisco Manuel de Melo, a História de guerra da Catalunha e os papéis da Restauração», *Península. Revista de Estudos Ibéricos*, 6, pp. 111-120.
- ANTÓN, J. & M. JIMÉNEZ (1991) «Francisco Martí i Viladamor: un pro-francés durante la Guerra dels Segadors», *Manuscrits*, 9, pp. 289-304.
- ARREDONDO, M. S. (1999) «Noticia de la *Súplica de Tortosa* (1640), atribuida al Inquisidor Juan Adam de la Parra», *Cuadernos de Historia Moderna*, 22, pp. 139-156.
- (2008) «Transmitir y proclamar la religión: una cuestión de propaganda en las crisis de 1635 y 1640», *Criticón*, 102, pp. 85-101.
- ARRIETA, J. (2008) «La *lex regia* en la obra de Francisco Martí Viladamor: recepción y evolución del concepto», *Pedralbes*, 28, pp. 103-140.

- BARÓ, X. (2009) *La historiografia catalana en el segle del Barroc (1585-1709)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- BURGOS, F. X. & M. PEÑA (1984), «Aportaciones sobre el enfrentamiento ideológico entre Castilla y Cataluña en el s. XVII. (La publicística catalana)», dins *Primer Congrés d'història moderna de Catalunya*, II, Barcelona, Universitat de Barcelona, pp. 557-567.
- CAPDEFERRO, J. (2007) «Francesc Martí i Viladamor (1616-1689), un catalan (trop?) fidèle au roi de France?», dins J.-M. Bercé (ed.), *Les procès politiques (XIVe-XVIIIe siècle)*, Roma, École Française de Rome, pp. 425-449.
- Catálogo* (1974) *Catálogo de la colección de Folletos Bonsoms relativos en su mayor parte a historia de Cataluña*, Barcelona, Casa Provincial de Caridad, 1974.
- COMAS, M. (2007) «La vitalitat de la impremta a Perpinyà del segle XVI al segle XIX: de Rosenbach a Alzina», *Mirmanda*, 2, pp. 77-85.
- Còpia d'una carta* (1642) *Còpia d'una carta que envia Simon Vergés a Bertran Gayris, en la qual li dona relació de la derrota y rendiment de l'exèrcit del rei de Castella, del qual era general don Pere d'Aragó. En rima de Jaume Roig*, Barcelona, Jaume Romeu.
- COROLEU, A. (2011) «Latin and political propaganda in early-modern Catalunya: the case of the *Guerra dels Segadors*», *Renassanceforum*, 8.
- DELGADO, I. (1986) *Escritores políticos de Seiscentos*, Lisboa, Ministério da Educação e Cultura.
- ESCOBEDO, J. (1988) *Plecs poètics catalans del segle XVII a la Biblioteca de Catalunya*, Barcelona, Biblioteca de Catalunya.
- FONTCUBERTA, C. (2003) «Art i conflicte: l'ús de la imatge a la guerra dels Segadors», *Pedralbes*, 23, pp. 147-164.
- FORNÉS, F. (1646) *Sermón que predicó... en la festividad de san Juan Evangelista en la iglesia del religiosísimo y real convento del seráfico padre san Francisco de la misma ciudad, año 1645*, Barcelona, viuda Matevat.
- GARCÍA CÁRCCEL, R. (1985) *Historia de Cataluña. Siglos XVI-XVII*, I, Barcelona, Ariel.
- GONZÁLEZ PEIRÓ, M. R. (1984) «Los predicadores y la revuelta catalana de 1640. Estudio de dos sermones», *Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, II, Barcelona, Universitat de Barcelona, pp. 435-443.
- IVO, V. (1998) «Barcelona y Nápoles en la búsqueda de un modelo político: analogías, diferencias, contactos», *Pedralbes*, 18-II, pp. 439-452.

- JORDÀ, A. (1993) *Església i poder a la Catalunya del segle XVII. La seu de Tarragona*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- MARQUES, J. F. (1989) *A Parenética Portuguesa da Restauração 1640-1668. A Revolta e a Mentalidade*, Porto, INIC, 2 vol.
- MIRALLES, E. (2007) «La llengua de la impremta a Perpinyà durant la segona meitat del segle XVII (1650-1699)», dins P. Valsalobre i B. Sansano (eds.), *Francesc Fontanella: una vida, una obra, un temps*, Girona, Edicions Vitel·la, pp. 93-123.
- (2010a) «Poesia i política en la guerra dels Segadors», dins O. Jané (ed.), *Del Tractat dels Pirineus [1659] a l'Europa del segle XXI: un model en construcció*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, pp. 177-187.
- (2010b) *Sobre Jeroni Pujades*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- MOLINER, P. (1644) *Apologia in orationem reverendissimi episcopi La Marca Galli contra Hispaniarum Regem apud Gotholanum clerum declamantis*, [Tarragona].
- NEUMANN, K. (1998) «La justificación 'ante el mundo': difusión y recepción de la propaganda catalana en Europa en 1640», *Pedralbes*, 18/2, pp. 373-381.
- NEUMANN, K. & A. SIMON (2003) «Estudi introductorio», dins G. Sala, *Proclamación Católica a la Magestad Piadosa de Felipe el Grande*, Barcelona, Base. [Reimpr. facs. de Barcelona, 1640.]
- PÉREZ SAMPER, M. À. (1992) *Catalunya i Portugal el 1640*, Barcelona, Curial.
- PIZARRO, C. (2004) «La impremta oficial del Consell de Cent en el siglo XVII: Sebastián y Jaime Matevat (1631-1644)», dins *La memoria de los libros. Estudios sobre la historia del escrito y de la lectura en Europa y América*, 1, pp. 519-538.
- QUEROL, E. (1999) *Tortosa, república literària (1475-1800)*, Tortosa, Consell Comarcal del Baix Ebre.
- (2006) *Estudis sobre cultura literària a Tortosa a l'edat moderna*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- RAFANELL, A. (1999) *La llengua silenciada*, Barcelona, Empúries.
- Relación verdadera* (1641) *Relación verdadera de todo lo que ha passado en Perpiñán el tiempo que estuvieron cercados..., y de algunas cosas particulares más para causar admiración que para ser crehidas, que se han sucedido en dicho cerco*, Barcelona, Jaume Romeu.
- REULA, J. (1991) «1640-1647: Una aproximació a la publicística de la Guerra dels Segadors», *Pedralbes*, 11, pp. 91-108.

- RODRÍGUEZ DE LA FLOR, F. & E. GALINDO (1994) *Política y fiesta en el barroco. 1652. Descripción, Oración y Relación de Fiestas en Salamanca con motivo de la conquista de Barcelona*, Salamanca, Ediciones de la Universidad.
- ROSSICH, A. & M. PRATS (2010) «La prosa catalana a l'època del barroc», dins E. Miralles (ed.), *Del Cinccents al Setcents. Tres-cents anys de literatura catalana*, Girona, Edicions Vitel·la, pp. 125-157.
- RUBIÓ I BALAGUER, J. (1985) *Història de la literatura catalana*, II, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- SERRA, E., ed. (1995) *Escrits polítics del segle XVII, II: Secrets públics, de Gaspar Sala, i altres textos*, Barcelona, Eumo / IUHJVV.
- SERRA, G. (2001) «La Vint-i-quatrena de Guerra. Mesures del Consell de Cent en començar la guerra dels Segadors», *Barcelona Quaderns d'Història*, 5, pp. 217-223.
- SERRA, I. (1998) «La recepció a Catalunya de la revolució napolitana de 1647», *Pedralbes*, 18-II, pp. 209-212.
- SCHAUB, J.-F. (2004) *La Francia española*, Madrid, Marcial Pons.
- SIMON, A. (1999) *Els orígens ideològics de la revolució catalana de 1640*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- (2003) «Un alboroto católico: el factor religiós en la Revolució Catalana de 1640», *Pedralbes*, 23, pp. 123-146.
- (2004) «La historiografia del segle del Barroc (de Jeroni Pujades a Narcís Feliu)», dins A. Balcells (ed.), *Història de la historiografia catalana*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, pp. 93-116.
- (2007) «La història en l'estratègia política dels dirigents catalans per enderrocar Olivares. Encara sobre la *Proclamación católica*», *Pedralbes*, 27, pp. 97-112.
- Tarragona ab amor* (1642) *Tarragona ab amor y veritat diu a sos germans los catalans*, Tortosa, Francesc Mayner.
- TERRÓN, C. (1998) «La visió de França durant la Guerra dels Segadors a través de sermons catalanes», *Pedralbes*, 18/II (1998), pp. 383-390.
- TORRENT, A. M. (1983) «Els intents de recuperació de la llengua a mitjan XVII», Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona. [Tesi doctoral en xarxa: <<http://www.tdx.cat/TDX-0719110-183752>>.]
- (1984) «Poesia barroca de la Guerra dels Segadors», *Els Marges*, 31, pp. 81-100.
- TORRES, X., ed. (1995) *Escrits polítics del segle XVII, I: Notícia universal de Catalunya, de Francesc Martí Viladamor*, Barcelona, Eumo / IUHJVV.

- (2001) «Els naturals i el rei natural en la Catalunya de la guerra dels Segadors: a propòsit d'un *Sermó* de Gaspar Sala (1641)», *Estudi General*, 21, pp. 221-240.
- (2006) *La guerra dels Segadors*, Lleida, Eumo / Pagès.
- (2008) *Naciones sin nacionalismo. Cataluña en la monarquía hispánica (siglos XVI-XVII)*, València, Universitat de València.
- (2010) «El paradigma ambrosià. Devoció i patriotisme a la guerra dels Segadors», dins O. Jané (ed.), *Del Tractat dels Pirineus [1659] a l'Europa del segle XXI: un model en construcció*, Barcelona, Museu d'Història de Catalunya, pp. 153-160.
- VALSALOBRE, P. (2009) «*Il Desideroso*: un successo editoriale permanente. Note sulla fortuna del romanzo *Desitjós* o *Spill de la vida religiosa* in Italia, dal Cinquecento all'Ottocento», dins *La Catalogna in Europa. L'Europa in Catalogna. Transiti, passaggi, traduzioni*, Venècia. [Edizione in linea - ISBN 978-88-7893-009-4.]
- VILLANUEVA, J. (2004) *Política y discurso histórico en la España del siglo XVII. Las polémicas sobre los orígenes medievales de Cataluña*, Alacant, Publicaciones de la Universidad de Alicante.